

УДАР ПО “ЗЕЛЕНИХ” ТАРИФАХ — ЦЕ УДАР ПО БІОЕНЕРГЕТИЧНІЙ ГАЛУЗІ

ЯГОЛЬНИК О. О., редактор журналу БІОЕНЕРГЕТИКА/BIOENERGY

В умовах війни, навіть після Революції гідності, непросто дискутувати на таку болючу для України тему як енергетика (йдеться про ухвалене 31 січня ц.р. Рішення Національної комісії з державного регулювання енергетики і комунальних послуг (НКРЕКП) щодо зниження “зелених” тарифів) - є ризик бути непочутим або звинуваченим у непатріотизмі. Тим не менше, й не відреагувати на дискусію не можна.

Енергетична політика нашої країни базується виключно на імпорті енергоресурсів, ціни на які постійно зростають, і ця тенденція посилюватиметься з року в рік, оскільки видобуток викопних джерел енергії скорочується і в найближчій перспективі запаси цих енергоносіїв будуть вичерпані. Розвиток альтернативних джерел енергії став не лише основою побудови конкурентоспроможної економіки, але й умовою самого існування енергодефіцитних країн, до яких належить й Україна. Тим більше, що, на відміну від багатьох інших регіонів, маємо унікальні запаси первісних резервів біосировини. Базова формула тут на сьогоднішній день одна: єдина: щоб реалізувати національну ідею виходу з енергозалежності й грамотно відповідати на виклики часу в питаннях енергоефективності, треба діяти так, як це роблять США, Китай, Європа-попри всі негаразди, кризи, труднощі, бюджетні дефіцити тримати курс на “зелену” енергетику й збільшення виробництва біопалив із ВДЕ.

Втім, усе по порядку й без емоцій. “Зелений” тариф (*Feed-in tariff*) - це визнаний у світі економічний механізм, що застосовується для заохочення генерації електроенергії відновлюваною енергетикою, енергозбереження й залучення інвестицій у технології використання відновлюваних джерел енергії та розвитку національних енергетичних ресурсів, що, зазвичай, включає використання ряду обов’язкових інструментів: гарантований доступ до енергомережі; довгострокові контракти на придбання електроенергії; встановлення відносно високих закупівельних цін, які враховують вартість відновлюваних джерел енергії (у багатьох країнах гарантоване придбання за фіксованою ціною електроенергії, що отримується з відновлюваних джерел енергії в рамках довгострокових (15-25 років) контрактів).

Вперше ідея пільгових тарифів була реалізована в США у 1978 році як реакція на гостру енергетичну кризу.

Майже через 40 років потому, коли “зелені” тарифи використовувались в тій чи іншій формі більш як у 60 країнах світу, з’явився й Закон “Про внесення змін до деяких законів України щодо встановлення “зеленого” тарифу” (25 вересня 2008 року), який ввів обов’язкове придбання постачальниками електроенергії (енергоринком) від таких джерел як малі гідроелектростанції (потужністю до 10 МВт); вітрові й сонячні електростанції та електростанції, що використовують біомасу в якості палива.

Зелений тариф у цьому контексті, залежно від виду генерації та введення потужностей в експлуатацію, може використовуватись виробником протягом 10 років з моменту встановлення (на жаль, у біогаз ця норма не була поширена). А оскільки кредитні ресурси для реалізації таких проектів виділяються часто в іноземній валюті, в тому числі й для придбання закордонного обладнання, національне законодавство передбачило індексацію “зеленого” тарифу з урахуванням курсу євро по відношенню до гривні, щоб у разі значних коливань її курсу внести відповідні корективи до ставок “зеленого” тарифу, величину якого інвестори враховують при плануванні довгострокових вкладень. Така норма, зафіксована в ЗУ «Про електроенергетику», стимулює інтерес до фінансування подібних проектів, додає динаміки для розвитку галузі й робить біомасу більш привабливим паливом порівняно із газом. У країнах ЄС для більшої привабливості виробництва енергії з ВДЕ розробили й успішно застосовують різні економічні механізми: ринкові чинники вартості традиційного палива, спеціальні підвищені тарифи на електроенергію, вироблену з відновлюваних джерел, “зелені” тарифи або “зелені” сертифікати державні програми розвитку ВДЕ.

Таким шляхом пішла й Україна, приступаючи до освоєння відновлюваних джерел енергії (біомаса, гідроенергія, геотермальна, сонячна та вітрова енергія). Почали з’являтися перші профільні компанії, що спеціалізуються на організації постачання біосировини на енергетичні об’єкти - ТЕЦ, біогазові установки; у десятках сіл, селищ, райцентрів, не говорячи вже про великі

міста, як гриби після дощу, ростуть біокотельні, що працюють виключно на ВДЕ.

Етапними подіями в розвитку біоенергетичної галузі України можна назвати й Програму розвитку “Стратегія 2020” Президента П. Порошенка, що серед перших векторів і пріоритетів економічних реформ називає реформу енергетичного сектору, в якій головна роль відводиться саме енергозаміщенню й розвитку відновних джерел енергії (ВДЕ), та Національний план дій з відновлюваної енергетики на період до 2020 р. затверджений розпорядженням КМУ від 1 жовтня 2014 № 902-р., які містять розгорнуту стратегію реформування механізму виробництва електричної енергії з ВДЕ і забезпечення енергетичної незалежності країни.

Але... до керівництва галуззю прийшли нові люди (міністр енергетики та вугільної промисловості В.Демчишин, в. о. голови Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики і комунальних послуг Д.Вовк) і подальші події почали розвиватися явно за іншим сценарієм.

Зокрема, в галузі очікували змін - щодо поширення дії “зелених” тарифів на електроенергію, вироблену з біогазу, внесення правок у визначення термінів “біомаса” та “біогаз”, щоб виробники могли отримувати “зелений” тариф не лише на електроенергію, виготовлену з “відходів лісового та сільського господарства”, але й зі спеціально вирощених енергетичних культур, поправки до ЗУ “Про електроенергетику” від 20.11.2012 р. в частині впровадження (зменшення, зняття) необґрунтованих вимог до розмірів так званої “місцевої складової” (частки вітчизняного обладнання при зведенні енергетичних станцій) для тих інвесторів, що претендуватимуть на отримання “зеленого” тарифу під час створення об’єкта електроенергетики, який, до речі, придумали свого часу ще умільці уряду “папередніка”. Схоже, щоб законодавчо вимостити корупційне “гніздечко” для двох впливових олігархів із найближчого оточення Януковича, які монополізовано зайшли зі своїм капіталом у біоенергетичні сектори, й поставити якомога вищий дискримінаційний паркан (заслін) перед “чужаками”, що на багато років могло розтягнути окупність проектів і поставити їх (читай: добросовісних інве-

сторів) у нерівні умови з іншими біогазовими об'єктами.

«Реформи» в галузі однак почалися з іншого - 31 січня ц.р. були переглянуті «зелені» тарифи і з урахуванням курсових змін знижені на 20 і 10% для виробників електроенергії з енергії сонячного випромінювання та інших видів альтернативних джерел, відповідно. Ще через місяць, 27 лютого, знов-таки всупереч нормам чинного законодавства (У Законі України «Про електроенергетику» закріплено незмінність умов стимулювання для суб'єктів господарювання, що виробляють електричну енергію з альтернативних джерел енергії, і державні гарантії довгостроковості держпідтримки «зелених» тарифів до 2030 р) і щойно затвердженим урядом стратегічним планом, без належного економічного обґрунтування й будь-яких консультацій із учасниками ринку та громадськістю, величина «зеленого» тарифу для виробників електроенергії з енергії сонячного випромінювання (наземні установки, введені в експлуатацію до 31 березня 2013) знову була знижена на 55%, для інших виробників з альтернативних джерел на 50%.

У НКРЕКП пояснюють, що коригування тарифів проведено в рамках тимчасових надзвичайних заходів на ринку електричної енергії, введених розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.01.2015 № 36-р.

Прямо скажемо, більш ніж дивна реакція відомства на енергетичні виклики. Шокуюча й сама тактика та стратегія! Попервах воюємо за «альтернативників», пізніше здійснюємо панічний галас щодо нестачі вугілля та закриття 12 державних копалень, які відпрацювали свій ресурс, робимо гучні заяви про цінове зловживання монополіста на ринку електроенергії, а потім (ніби на догоду лобістам традиційної енергетики, які гаряче ратують за зниження стимулюючих тарифів для галузі відновлюваної енергетики!), тихенько підписуємо угоди на експорт електрики з... країни-агресора та закупівлю вугілля на тимчасово окупованих територіях через фірми-«прокладки», бо, мовляв, «замінити АЕС та ТЕС котельнями, що працюють на біомасі (зокрема, деревині), сонячній енергії та вітрі, поки неможливо», отже, електростанції, які споживають російське ядерне паливо, російський природний газ та вугілля з тимчасово окупованої території, залишаться безальтернативними постачальниками струму в Україні. І це в умовах, коли національній безпеці загрожує енергетична залежність!

Не дивно, що непослідовність державної політики щодо зниження та-

рифів для виробників «зеленої» електроенергії й саме рішення НКРЕКП про зниження «зелених» тарифів нижче рівня гарантованого Законом України «Про електроенергетику», яке порушує «законодавчі» гарантії і фактично виходить за рамки ряду законів, що мають вищу юридичну силу, отже, ріже під корінь новонароджені паростки нової галузі, підриваючи інвестиційну привабливість сектора й довіру інвесторів, що може завдати виробникам збитків і серйозно зіпсувати інвестиційний клімат для майбутніх проектів розвитку відновлюваної енергетики в країні, закріпити за Україною славу ненадійного партнера, викликали зливу запитань і критичних відгуків у друкованих та електронних органах (сайти Forbes.ua, www.zakonoproekt.org.ua, «ТСН», «ZN.UA», «Економічна правда», «РБК-Україна», портал <http://ru.golos.ua/> екополітика та ін.). Основний їх лейтмотив один: «Отже, Україна відмовляється від біопаливної та екологічно безпечної галузі відновлюваної енергетики?»

Дії НКРЕКП суперечать державному курсові на зміцнення енергетичної безпеки країни, - читаємо в заяві прес-служби УВЕА. Її експерти переконані в безпідставності й абсурдності заяв високопосадовців Міністерства енергетики та вугільної промисловості щодо неможливості в даний момент розвивати проекти відновлюваної енергетики; вважають хибною практику, коли «профільне» міністерство відкриває «полювання» на відновлювану енергетику, списуючи проблеми в енергетиці на «дорожнечу» поновлюваних джерел енергії, розповідаючи про необхідність економії, хоча, насправді ситуація виглядає по-іншому: за рахунок зниження «зелених» тарифів, за минулий рік регулятор при обсязі електроенергетичного ринку в 89 млрд. грн, зміг заощадити 200 млн. грн. - 0,2%. То ж чи варте це втрати довіри інвесторів, погіршення інвестиційного клімату, порушення прав інвесторів і скорочення робочих місць?

Фахову заяву в колективному листі до Президента і Прем'єр-Міністра України щодо неприпустимості зниження розміру «зелених» тарифів і непрофесійності дій НКРЕКП зробили Біоенергетична Асоціація України (БАУ) і 9 (!) інших профільних громадських асоціацій зі сфери енергетики та комунального господарства, які вважають, що «таке кулуарно прийняте рішення НКРЕКП демонструє негативне ставлення Комісії до розвитку альтернативної енергетики в Україні, порушує чинне законодавство... і загрожує виконанням Україною зобов'язань у рамках Енергетичного Співтовариства». У листі

також йдеться про незадовільну роботу керівництва НКРЕКП, яке неспроможне забезпечити виконання енергореформ і може їх провалити, й висловлено прохання вжити швидких та адекватних заходів щодо його заміни.

Критично сприйняв рішення НКРЕКП, яким було нераціонально урізано спеціальні «зелені» тарифи для виробників електроенергії з відновлюваних джерел та інтереси виробників електроенергії з альтернативних джерел і Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР), який є одним із найбільших кредиторів проектів відновлюваної енергетики в Україні. На думку його експертів, зниження «зелених» тарифів регулятором без обговорення з інвесторами може спровокувати перерозподіл ринку на користь сильніших гравців, ліквідацію дрібних компаній, стабільність яких опиниться під загрозою через погіршення фінансового клімату в галузі, та прихід у перспективі нових інвесторів, коли влада знову створить для них сприятливі умови.

Відреагували на спірні питання навколо «зеленого» тарифу й китайські інвестори. Вони, зокрема, вважають: найбільш дискримінаційні зміни пропонуються для сонячної енергетики. Збитків можуть зазнати не тільки підприємства альтернативної енергетики, а й банки, у тому числі ЄБРР і Ощадбанк, які прокредитували дані проекти, завдяки гарантованій Законом «Про електроенергетику» незмінності рівня «зеленого» тарифу до 2029 року. Однак всупереч законодавчим гарантіям і запевненням уряду про стабільність умов роботи в галузі, «зелені» тарифи хочуть зменшити, що й викликало стурбованість китайських інвесторів. За їхніми оцінками, сьогоднішній розмір українського «зеленого» тарифу для об'єктів генерації в сонячній енергетиці не є завищеним, а відповідає тим інвестиційним умовам ведення бізнесу, які склалися в Україні.

Чітку позицію зайняли й ряд народних депутатів України. М. Єфімов розцінив дії Національного регулятора як фактичний прояв боротьби «без правил з тими інвесторами, які вже вклали гроші і з тими інвесторами, які ще хочуть інвестувати в Україну». Інший його колега Юрій Чижмарь пов'язує тарифні маніпуляції з тим, що в сильно корумповану енергосистему запустили непрофесійні кадри, які «цілеспрямовано знищують галузь «зеленої» енергетики і сприяють посиленню енергетичної залежності України від імпортих енергоносіїв». Разом із О.Г. Домбровським депутати розробили й зареєстрували у ВРУ дві редакції проекту Закону Украї-

ни «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення конкурентних умов виробництва електроенергії з альтернативних джерел енергії», що передбачають введення єдиної для всіх видів альтернативних джерел енергії формули розрахунку «зеленого» тарифу, скасування пільг щодо приєднання об'єктів електроенергетики, які здійснюють виробництво електричної енергії з альтернативних джерел енергії, а також вимоги щодо місцевої складової для всіх типів виробництва електроенергії з альтернативних джерел, приведення обсягів державного стимулювання розвитку альтернативної електроенергетики до загальносвітових норм, створення сприятливих умов для збалансованого розвитку ринку електричної енергії, виробленої зокрема, з використанням енергії біогазу та біопалива, які на сьогоднішній день є аутсайдерами за темпами розвитку в Україні, а також недопущення дискримінації окремих груп виробників електричної енергії, які використовують різні види альтернативних джерел енергії для її виробництва, та усунення технічних перепон у застосуванні існуючих положень Закону щодо стимулювання операторів ринку до використання складових українського виробництва при будівництві об'єктів енергетики на альтернативних джерелах енергії.

Таку бурхливу реакцію на ухвалення Регулятором рішення можна зрозуміти. Це рішення - не просто удар «нижче пояса» якомусь одіозному олігархові, а спроба - явна чи прихована - винести вивок українській енергетиці, це удар по національному сектору відновлюваної енергетики і галузі біоенергетики в цілому. Наслідки такої «політичної й економічної доцільності», чим би ми свої дії не виправдовували - браком досвіду в питаннях стимулювання сектору відновлюваної енергетики, вугільною кризою, протидією явних і прихованих противників «зеленої» енергії, конкурентів, які набили гаманці мільярдами прибутками за рахунок традиційних видів палива і тепер не хочуть нічого міняти або просто відстоюють інтереси східного агресивного нафтового лоббі - не важко передбачити: такі дії загрожують обернутися крахом для об'єктів, побудованих на позики ЄБРР, які розраховували повертати за рахунок прив'язки «зеленого тарифу» до євро, та інвесторів, які не зможуть виконати свої зобов'язання перед кредитором. Доволі вірогідне збанкрутування «альтернативних» проектів, що означатиме й технічне банкрутство багатьох компаній, реальний ризик виходу з України бізнес-компаній, які вже реалізову-

ють проекти з виробництва електроенергії з відновлюваних джерел, а в підсумку «заморожування» галузі та привабливості державної інвестиційної політики, отже, відтермінування ще на декілька років шансів і можливостей позбутися енергетичної залежності від Росії. І списувати все на війну, згодом менше, некоректно.

Насправді, оптимальне вирішення проблеми енергетичної залежності від традиційних викопних енергоносіїв в Україні існує - це унікальні запаси біосировини. Загальний обсяг технічно досяжного енергетичного потенціалу природних і тому невичерпних джерел енергії: вітру, сонця, води, біомаси на сьогоднішній день еквівалентний 81 млн т умовного палива, або 70 млрд кубометрів природного газу. Інакше кажучи, це майже половина річного попиту на електроенергію в країні! Однак, незважаючи на загальнодоступність відновлюваних джерел енергії (ВДЕ), а також сприятливі природні умови для розвитку відновлюваної енергетики в Україні, неефективна державна політика гальмує реалізацію цього потенціалу. Відтак, галузь біоенергетики все ще в статусі «нічийного», нелюбого пасинка?

Отже, на сьогоднішній день це вже навіть не побажання, а нагальна вимога: потрібні нові еквіваленти для вибудовування енергетичного балансу країни, якими вже можуть стати нарощування технічних потужностей для забезпечення тривалого й стійкого розвитку сектора відновлюваної енергетики та реальне виробництво значних обсягів альтернативних видів палива - біоетанолу, біодизелю, гранульованого біопалива й біогазу з ВДЕ і, що особливо важливо, - реальна державна підтримка пріоритетного виробництва енергії з альтернативних джерел, діючі закони, гроші й гарантії, щоб можна було створити цивілізовану, прозору інфраструктуру галузі, забезпечити зниження негативних наслідків кон'юнктурних коливань цін. Такими гарантіями, безперечно, є вирішення проблеми стимулювання біоенергетики та усунення технічних перепон у застосуванні існуючих положень Закону про недопущення дискримінації виробників «зеленої» енергії, незмінність стратегії розвитку ВДЕ країни і стабільність «зелених» тарифів, які, звичайно, мають бути наближеними до прийнятних середньосвітових рівнів.

...P.S. Коли цей матеріал був підготовлений до друку, в інтернеті з'явилася офіційна відповідь на 2-х аркушах голови Держенергоєфективності С.Савчука, який, на виконання доручення КМ України, розглянув згаданий вище лист Біоенергетичної асоціації України. Ке-

рівник поважного відомства зазначає, що «на НКРЕКП ... покладено, зокрема, коригування величин «зеленого» тарифу. Проте, таке коригування не є обов'язковим і не повинно суперечити діючому законодавству».

В двох останніх абзацах документу прямо сказано (цитую): «Оскільки на сьогодні виробництво електроенергії з відновлюваних джерел (крім великих ГЕС) становить лише біля 1% в енергобалансі країни, вважаємо, що зниження «зелених» тарифів не призведе до вирішення проблем, зазначених у цій постанові, проте може підірвати довіру міжнародних інвесторів щодо виконання Україною гарантій, викладених у статті 17-1 Закону України «Про електроенергетику», міжнародних зобов'язань України в рамках членства в Енергетичному співтоваристві, а також досягнення цілей Національного плану дій з відновлюваної енергетики на період до 2020 року, затвердженого Кабінетом Міністрів України від 03.09.14 № 791-р щодо збільшення частки енергії з відновлюваних джерел в кінцевому споживанні енергії у 2020 році на рівні 11%.

Зважаючи на зазначене, Держенергоєфективності пропонує НКРЕКП скасувати (виділено нами - О.Я.) дію постанови від 31.01.15 №157 ... та встановити розміри «зелених» тарифів для об'єктів відновлюваної електроенергії відповідно до вимог Закону України «Про електроенергію».

25 березня «зелений» тариф для ВДЕ повернувся до встановленого законом рівня.

Думається, однак, що крапку в цій, м'яко кажучи, резонансній історії, що породила такий одностайний спротив фахівців і представників громадськості, ще рано ставити.

Ми, свідомі й відповідальні громадяни України, як кажуть, по горло ситі енергетичними кризами й уже просто не хочемо миритися з непрофесійністю чиновників, їх формальними обіцянками та програмами енергозаміщення природного газу й розвитку енергетичної галузі й, зокрема, сектору ВДЕ. Але ж вони ніколи й не будуть виконані, якщо все робитиметься лише на папері і держава не живе справді пріоритетних заходів для розвитку саме відновлюваної енергетики!

І зовсім остання новина українського енергетичного ринку: газ у Харківській області більше не шукатимуть. Shell і «УкрГазвидобування» припинили дію договору про спільну діяльність, оскільки пошуково-розвідувальні роботи на двох свердловинах показали, що подальша діяльність є економічно недоцільною.